

Scrisoare din Ardeal

Organizarea partidului național.—Primul club.—Aradul centru.—
Regim aziatic.—Björnson.

Din toamnă începînd, s'a vorbit și s'a scris despre grave neînțelegeri în partidul național. Două erau motivele nemulțumirilor și neînțelegerilor. A-nume: lipsa de energie a prezidentului clubului parlamentar al naționalităților și atitudinea conciliantă ce luase dr. Vasile Lucaciu, cunoscut până acum ca cel mai intransigent naționalist. În aparență, atitudinea aceasta s'a resimțit asupra întregii activități a deputaților romîni, ori mai bine: a fost cauza lipsei de activități în cele din urmă luni. Ridicarea cvotei și alte proiecte au trecut prin dietă fără ca din partea noastră să se fi dezvoltat obișnuita rezistență. Ba la 4/17 Decembrie era să se facă o declarație (din partea unui *singur* deputat romîn) cu scop să slăbească oarecum efectul mare produs în urma votării moșunii Schillinger în Reichsrathul austriac, declarație pe care Ungurii ar fi grăbit s'o exploateze, folosindu-se de ea, pentru a combate nu numai pe Austriacii care au cerut ca în Ungaria să se respecte legea de naționalități, dar și pe Björnson, Delbrück, Tolstoi și alții care în presa străină au scris în favorul nostru și au osîndit regimul maghiar.

La 10 Ianuarie clubul naționalităților a ținut în Budapesta ședință, și s'a constatat că nu există neînțelegeri, că aparenta lipsă de activitate era urmarea unei tactici în comun stabilite; lui dr. T. Mihali i s'a manifestat vechea încredere și unanim s'au luat măsuri și hotărîri în vederea realizării organizării partidului național, organizare al cărei plan îl făcuse încă în Mai 1905 cei opt deputați romîni d'atunci.

La 19 și 20 Ianuarie n. s'au convocat la Pesta și membrii vechiului comitet național, precum și numeroși fruntași din toate părțile locuite de Romîni. În conferința ținută sub prezidenția d-lui George Pop de Băsești, președintele comitetului național, s'a decis unanim și cu mare însuflețire ca centru al organizării naționale să fie Aradul, comitetul executiv al organizării să fie deputații romîni din Arad, avînd în fruntea lor ca prezident pe dr. N. Oncu, bărbat cu întinsă cultură, cumpănit și totuș plin de zel.

În viața partidului nostru național începe astfel o eră nouă. În cîteva luni întreg partidul va avea o nouă organizare, potrivită necesităților actuale. Așa că prin Aprilie ori Maiu, cînd proiectul privitor la sufragiul universal va fi adus în discuțiunea parlamentului, să fim destul de tari a purta o luptă extraparlamentară impunătoare. Ceiace va fi cu atît mai necesar, cu cît este sigur: oligarhiile dela putere prepară o parodie a sufragiului universal! Pentru Romîni din Ardeal vor să introducă restricțiuni (votarea indirectă, prin delegați); ministrul a declarat apoi că votarea nu va fi secretă, ci pe față, ca acum; vor să dea drep

numai celor ce știu ceti și scrie, și culmea monstruoasă : drept plural ! Cei care știu ungurește, va să zică *toți Ungurii*, să aibă *două* voturi ; iar cei cu diplome (toți slujbașii, care sunt Unguri) să aibă *trei* voturi.

Cît despre arondarea cercurilor electorale, or să fie o nemaipomenită infamie : cele ale naționalităților or să fie reduse, mai ales în Ardeal, iar orașelor maghiare li se vor da mai multe mandate de cîte au acum.

În ziua de 316 Februarie s'a și inaugurat în Arad clubul național, care va fi locul de întîlnire nu numai al comitetului de organizare și al deputaților, ci și al tuturor membrilor înscrși în partid. Aici se vor ține adunările generale, aici este biroul de organizare.

Inaugurarea clubului, *intitul* club politic românesc, s'a făcut în mijlocul unei mari însuflețiri. Cuvîntul de inaugurare l-a rostit deputatul dr. Suci, proprietarul casei în care s'a instalat clubul. I-a răspuns M. Veliciu, bătrînul luptător, președintele organizației comitatului. S'au ales apoi bărbații de încredere, pentru fiecare cerc electoral.

S'a expedit, deasemeni, toate actele și registrele necesare șefilor tuturor comitatelor, pentruca în toate părțile să se procedeze la realizarea unei organizări cît se poate de temeinice.

Presa romînă de aici a salutat foarte călduros inițiativa luată de comitetul de organizare. Toți ne punem mari nădejdi în lupta ce se pornește, și credem că se va regenera întreaga noastră viață politică.

Joi în 30 Ianuarie s'a dezbătut înaintea tribunalului din Arad un proces care a scos în evidență sălbătăcia regimului aziatic sub care trăim. Acuzată era o romîncă, ș'anume pentrucă ar fi calomniat... jandarmeria. Prin avocatul dr. Iustin Marșieu femeia Floarea Brancu făcuse adică la ministerul de honvezi arătare, că de 7 zile jandarmii îl țîn arestat și-l schingiuesc pe bărbatul său.

Era a 14-a arătare, pe care avocatul romîn o făcuse. În cele din urmă ministrul ordonă cercetare.

Iată ce răspunde însă ofițerul de jandarmerie Szederkényi în *raportul său către ministru* :

„O mare parte a locuitorilor comitatului Arad e alcătuită din o *hordă valahă sălbatică*, care în ce privește cultura este la un grad foarte jos, e gata oricînd a săvîrși crime și siguranța publică o primejduiește încontinuu. *Față de asemenea popor* ar fi o greșală să se procedă cu cruțare și domol, pentrucă astfel s'ar ajunge la destrămarea totală a ordinei publice. Prin urmare, *jandarmeria e vrednică de toată recunoștința, că față de astfel de elemente s'a folosit pe deantregul de dreptul său prescris în regulament*. Iar cît privește pe avocatul dr. Iustin Marșieu, nu în urma misiunii sale advocațiale, ci desigur ca izvorînd din *simțimintele sale valahe* împrăștie învinuirile sale nerușinate, atît la comanda jandarmerească de aici, cît și la ministerul de honvezi. De aceea rog ca împotriva numitului avocat *valah să se pornească cercetare disciplinară la camera advocațială*“.

Advocatul Marşieu, adevărat, n'a ajuns să fie dat în judecata camerei advocaţiale (baroul advocaţilor), biata romîncă ajunsese însă pe banca acuzaţilor. Apărătorul ei iată ce *a dovedit* însă în decursul dezbaterilor:

„Sub numărul 11908 din 1907 B a tribunalului din Arad se află actul jandarmeresc privitor la Romîni Ilie Hanţ din Comlăuş şi Ioan Ardeleanu din Şimand.

Despre Ilie Hanţ jandarmii scriu că l-au deţinut în 13 Aug. 1907 şi că atunci avea următoarele răni: pe nas şi frunte zgîrieturi; a fost în lanţuri dela orele 10—4 (pentucă, vezi Doamne, ar fi încercat să fugă!); afirmă că deţinutul nu s'a plîns contra jandarmilor; judelei de investigaţie a fost dat în ziua de 17 August. La această predare s'a luat protocol, în care se plînge: trupul mi-e ca zdrobit de bătae; e plin de pete albastre şi răni provenite din arsură. Medicul dr. Kocsis Géza, chemat numaidecît constată (actul e alăturat) că, afară de rănilile amintite de jandarmi, mai sînt următoarele: *în orbita ochiului drept este o zdrobitură singeroasă; partea stîngă şi dreaptă a frunţii e singeroasă; pe piept, până în stomac umflături vinete dureroase; pe mîna stîngă şi la încheetura mîinii drepte umflături provenite din lovituri tari; talpa piciorului drept şi stîngă plină de beşici provenite din lovituri de bită.*

Despre Ioan Ardelean—*om în vîrstă de 72 ani*—jandarmii raportează că n'avea pe trup nici o rană cînd l'au deţinut.

Din cercetarea medicului chemat de jude, se constată:

Urme singeroase provenite din smulgerea mustăţii şi părului; pe buze tăetură provenită din obiect uscuţit, tare; pe gît se pot vedea urmele încercării de zugrumare şi în cele două părţi ale gîtlejului se pot vedea şi urmele unghiilor; pe coşul pieptului, până jos la stomac urmele unor lovituri de corpuri contondente, tari, care pot proveni din loviri cu călcăiul ori cu patul puştii; la încheeturile mîinilor umflătură ca o brăţară, care corespunde urmelor fiarelor; sub genunchi se văd urmele legării fedeleş şi supt ele urmele provenite din frecarea bitei vîrte prin legătură; iar zdrobiturile de pe tălpi sînt urmarea a 10—20 lovituri de bită; pe mîna stîngă şi pe antebraţul drept sînt urme provenite din lovituri cu bita.

Prin sentinţa judecătorească n-rul de sus amîndoi aceşti chinuiţi de jandarmi au fost achitaţi de crima pentru care jandarmii îi acuzau şi i-au bătut.

Sub n-rul 7895 din 1907 B. se constată că trei ţărani romîni din Şiria au fost ţinuţi la jandarmerie 15 zile; cînd au fost aduşi acolo, n'aveau nici o rană; cînd i-au adus la judele de investigaţie la Arad, *fiecare avea pe trup 15—30 răni, între care şi urma de împunsături cu baionetă.*”

Şi așa mai departe, mulţime de cazuri, toate dovedite cu marturi, medici şi acte oficioase.

Şi se bătea în localurile primăriilor, de se scula tot satul la ţipetele victimilor, *fără ca primarii ori notarii să fi îndrăznit să denunţe numeroasele barbarii!*

Tribunalul n'a avut încotro : a trebuit să achite pe țărancă romină. Vorba e că astfel de cazuri se întâmplă zilnic, zeci de mii de Romîni sînt schingiuiți în fiecare an, fără să mai îndrăznească a se plînge.

Ce să aștepte pe urma unei anchete făcute de ofițeri pentru care poporul romîn este o *hordă sălbatică*, care nu merită nici o cruțare ? În fața acestor sălbătăcii „Tribuna“ din Arad a pornit o campanie viguroasă. Va denunța opiniei publice toate actele feroce și, împreună cu avocatul Marșieu, va cere nu numai ca ministerul să ordone anchete, dar jandarmii dovediți judecătorește că au schingiuit, să fie dați în judecată.

Dealtfel nu-s decit două săptămîni de cînd energicul deputat Dr. Iuliu Maniu a arătat, în interpelarea sa din Dietă, cum chiar soldații unguri (honvezii) au comis măcel la Pánade,—iar eri alt deputat romîn, dr. Pop, a interelat asupra cazului de la Covăsînț, unde din ordinul fibirăului (subprefect) Farago de la Șiria, jandarmii au ferecat în lanțuri pe *preotul* Ion Cure, iar în temniță *l-au bătut crunt* (e constatat prin medicul ercual), pentrucă, cu prilejul alegerii de primar, apăraseră drepturile poporului și protestase văzînd că jandarmii nu lasă la vot pe țărani romîni...

Numai pe hartă Unguria este în Europa. De fapt trăim în plin regim... asiatic !

Iar de ce sînt Ungurii capabili să facă în politica mare, în afaceri privitoare la relațiunile internaționale, a dovedit-o zilele acestea contele Thoroczkay, raportor în delegația ungară, care pușin a lipsit să nu-i ceară baronului Aerenthal, ministru de externe, să întreprună relațiunile cu Romînia, din cauză că regele Carol primește în audiență Romîni din statul ungar („agitatori faimoși“ !), iar miniștrii romîni, care vin prin Ardeal, stau și ei de vorbă cu „faimoșii agitatori“... După cum sînt deasemeni supărați, pentrucă în școalele din Romînia se folosesc hărți în care Ardealul și Banatul sînt arătate ca aparținînd... Romîniei !

În realitate e vorba de harta etnografică a lui Laurian, care arată țările locuite de Romîni... Asta pe ungurește se numește... iredentism !

Prin corespondentul dela Roma al „Tribunii“, marele poet și apărător al nostru Björnson a fost pus în curent de toate cele ce suferim din partea regimului maghiar. Informațiunile ce i s'au pus la dispoziție le folosește pentru a scrie un articol, care se va publica în „März“ din München și în alte ziare din Paris, Berlin, Viena și Roma. Dealtfel, spre marea noastră surprindere, chiar ziarul maghiar „Az Ujság“ a publicat mai zilele trecute o convorbire pe care Björnson a acordat-o corespondentului maghiar dela Roma. Poetul norvegian condamnă cu asprime regimul oligarhiilor maghiari.

I. Russu-Șirianu